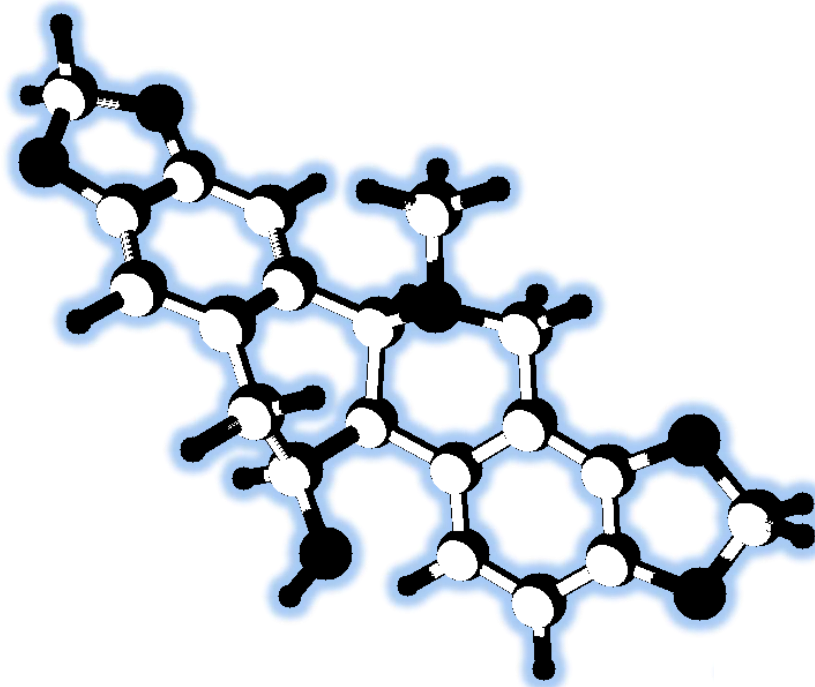

CHEMIA ANALITYCZNA

ROZPUSSCZALNOŚĆ I ZWIĄZKI KOMPLEKSOWE

Etap 0. i 1.

ZADANIE 1.

Równowagi jonowe

Odpowiadając na poniższe pytania wybierz jedną z trzech odpowiedzi: (a) wzrośnie, (b) zmniejszy się, (c) nie zmieni się (lub zmiana będzie zaniedbywalnie mała).

1. Załóżmy, że mamy roztwór wodny HCl o stężeniu 10^{-9} mol/dm³, który rozcieńczamy 10-krotnie. Jak zmieni się stężenie jonów wodorowych?
2. Roztwór zawierający kompleks $\text{Cu}(\text{NH}_3)_4^{2+}$ o stężeniu 0,001 mol/dm³ i amoniak w stężeniu 0,1 mol/dm³ rozcieńczono 10-krotnie. Jak zmieni się stężenie wolnych jonów Cu^{2+} ?
3. Do nasyconego roztworu BaSO_4 dodano taką samą objętość nasyconego roztworu CaSO_4 . Jak zmieni się stężenie wolnych jonów Ba^{2+} ?
4. Do 100 cm³ roztworu $\text{Ag}(\text{NH}_3)_2^+$ o stężeniu 0,01 mol/dm³ i amoniaku o stężeniu 1 mol/dm³ dodano 0,1 mola stałego NH_4NO_3 . Jak zmieni się stężenie wolnych jonów Ag^+ ?
5. Do 50 cm³ roztworu CH_3COONa o stężeniu 1 mol/dm³ dodano taką samą objętość kwasu octowego o stężeniu 1 mol/dm³. Jak zmieni się stężenie jonów octanowych?

ZADANIE 2.

Iloczyn rozpuszczalności

Do 20 cm³ nasyconego roztworu AgCl (po oddzieleniu osadu) dodano 10 cm³ amoniaku o stężeniu 1 mol/dm³, a następnie dodano 100 mg stałego KI. Czy wytrąci się osad AgI?

$$K_{\text{so}}(\text{AgCl}) = 1,6 \cdot 10^{-10} \quad K_{\text{so}}(\text{AgI}) = 7,9 \cdot 10^{-17}$$

$$\text{Dla kompleksów Ag}^+ \text{ z amoniakiem:} \quad \log \beta_1 = 3,4 \quad \log \beta_2 = 7,4$$

ZADANIE 3.

Równowagi jonowe. Wytrącanie osadu $\text{Mg}(\text{OH})_2$

W 100 cm³ roztworu znajduje się 0,2 milimola MgCl_2 i 5 milimoli NH_4Cl . Ile cm³ gazowego amoniaku, w temperaturze 20°C, pod ciśnieniem 1013 hPa, należy wprowadzić do tego roztworu, aby wytrącił się osad $\text{Mg}(\text{OH})_2$?

$$K_{\text{so}}(\text{Mg}(\text{OH})_2) = 2 \cdot 10^{-11} \quad \text{dla jonu } \text{NH}_4^+: K_a = 6,3 \cdot 10^{-10} \quad R = 8,314 \text{ J}/(\text{mol} \cdot \text{K})$$

ZADANIE 4.

Równowaga reakcji kompleksowania jonów miedzi amoniakiem

Zmieszano po 50 cm³ roztworu $\text{Cu}(\text{NO}_3)_2$ o stężeniu $2 \cdot 10^{-4}$ mol/dm³ i amoniaku o stężeniu 0,2 mol/dm³. Oblicz stosunek stężenia wolnych jonów Cu^{2+} do całkowitego stężenia wszystkich form Cu(II) w roztworze bezpośrednio po zmieszaniu roztworów (można zaniedbać ubytek NH_3 związany z kompleksowaniem Cu^{2+}) oraz:

a) po dodaniu do powstałego roztworu 5 cm³ kwasu solnego o stężeniu 1 mol/dm³.

b) po dodaniu jeszcze 10 cm³ kwasu solnego o stężeniu 1 mol/dm³.

$$\text{Dla kompleksów } \text{Cu}^{2+} - \text{NH}_3: \log \beta_1 = 4,1 \quad \log \beta_2 = 7,6 \quad \log \beta_3 = 10,5 \quad \log \beta_4 = 12,6.$$

$$K_a(\text{NH}_4^+) = 6,3 \cdot 10^{-10}$$

ZADANIE 5.**Równowagi jonowe - wietrzenie skał wapiennych**

Węglan wapnia (CaCO_3) wchodzący w skład skał wapiennych jest substancją trudno rozpuszczalną w wodzie. Łatwo natomiast rozpuszcza się w roztworach zakwaszonych, efekt ten jest widoczny nawet w obecności dwutlenku węgla jako jedynego związku o charakterze kwasowym. Ustala się wówczas równowaga:

Proces ten jest przykładem wietrzenia chemicznego, czyli zjawiska niszczenia skał (minerałów) pod wpływem wody lub czynników atmosferycznych. Reakcja ta przyczynia się jednocześnie do migracji wapnia i węglanów w środowisku, tworzenia nowych osadów wapiennych i stanowi źródło twardości wody.

Polecenia:

- Wyznacz stałą równowagi zapisanej wyżej reakcji, biorąc pod uwagę następujące równowagi i ich stałe:
  - $\text{CaCO}_3 \rightleftharpoons \text{Ca}^{2+} + \text{CO}_3^{2-}$ $K_{s0} = 4 \cdot 10^{-9}$
  - $\text{CO}_2 + \text{H}_2\text{O} \rightleftharpoons \text{H}_2\text{CO}_3$ $K_H = 0,04$ (gdy ciśnienie CO_2 wyrażone jest w atm)
  - $\text{H}_2\text{CO}_3 + \text{H}_2\text{O} \rightleftharpoons \text{HCO}_3^- + \text{H}_3\text{O}^+$ $K_{a1} = 4,0 \cdot 10^{-7}$
  - $\text{HCO}_3^- + \text{H}_2\text{O} \rightleftharpoons \text{CO}_3^{2-} + \text{H}_3\text{O}^+$ $K_{a2} = 5,0 \cdot 10^{-11}$
- Jakie będzie stężenie jonów Ca^{2+} i HCO_3^- w wodzie pozostającej w równowadze z CaCO_3 i CO_2 obecnym w powietrzu w ilości $3,6 \cdot 10^{-2}\%$ obj. (przy ciśnieniu atmosferycznym 1 atm)?
- Wyjaśnij przyczynę powstawania stalaktytów i stalagmitów (zawierających CaCO_3) w jaskiniach, gdzie dostęp dwutlenku węgla jest ograniczony.

ZADANIE 6.**Rozpuszczalność związków żelaza**

Wody naturalne zawierają często rozpuszczone związki żelaza. W czasie gotowania wody jej pH może się podwyższyć, osiągając po pewnym czasie wartość 7. Prowadzi to do wytrącenia trudno rozpuszczalnych uwodnionych tlenków lub wodorotlenku żelaza(III).

Polecenia:

- Dlaczego w czasie gotowania wody może nastąpić podwyższenie jej wartości pH?
- Jakie może być najwyższe możliwe stężenie wolnych jonów Fe^{3+} w wodzie naturalnej o pH = 6? Jaki procent tej zawartości żelaza pozostanie w formie rozpuszczalnej (w postaci jonów Fe^{3+}), gdy w wyniku gotowania pH podwyższy się do 7? Iloczyn rozpuszczalności $\text{Fe}(\text{OH})_3$ wynosi $K_{s0} = 2,5 \cdot 10^{-39}$.
- Jak na rozpuszczalność $\text{Fe}(\text{OH})_3$ wpłynie dodanie do wody o odczynie obojętnym następujących substancji: a) CH_3COOH , b) NH_4Cl , c) NH_3 , d) KF? Wybierz odpowiedź: wzrośnie, zmaleje, nie zmieni się i krótko uzasadnij.

ZADANIE 7.**Kompleksy z EDTA**

Anion kwasu etylenodiaminotetraoctowego (EDTA), oznaczany też symbolem Y^{4-} , jest ważnym odczynnikiem kompleksującym, znajdującym przede wszystkim zastosowanie w analizie chemicznej. Tworzy kompleksy z wieloma jonami metali przejściowych, a także z jonami wapniowców. W kompleksach tych stosunek ilości metalu do ligandu wynosi 1:1.

Przygotowano dwie próbki (A) i (B) zawierające po 50 cm^3 roztworu soli wapnia w stężeniu $0,01 \text{ mol/dm}^3$. Do próbki (A) dodano 151 mg soli EDTA ($\text{Na}_2\text{H}_2\text{Y}$), a do próbki (B) 185 mg tej soli.

Polecenia: Oblicz stężenie wolnych jonów wapnia w obu próbkach. Jak zmieni się stężenie tych jonów, gdy oba roztwory zostaną dwukrotnie rozcieńczone?

Stała trwałości kompleksu Ca^{2+} z EDTA wynosi $\beta = 2 \cdot 10^9$.

ZADANIE 8.**Wpływ kwasowości na rozpuszczalność osadów i trwałość kompleksów**

Podwyższenie kwasowości roztworu może spowodować rozpuszczenie trudno rozpuszczalnego osadu oraz rozpad kompleksu. Taki przypadek wystąpi, gdy anion trudno rozpuszczalnej soli oraz ligand wchodzący w skład kompleksu są zasadami Brønsteda. Można to rozpatrzeć na przykładzie trudno rozpuszczalnego CaF_2 i kompleksu AlF_6^{3-} . Wiedząc, że pH obniżono z 7 do 2, oblicz:

- ile razy wzrośnie rozpuszczalność (stężenie wolnych jonów Ca^{2+}) CaF_2 ,
- ile razy wzrośnie stężenie wolnych jonów Al^{3+} w roztworze zawierającym AlF_6^{3-} w stężeniu $0,01 \text{ mol/dm}^3$ i jony fluorkowe w stężeniu $0,1 \text{ mol/dm}^3$,

Iloczyn rozpuszczalności CaF_2 : $K_{s0} = 3,2 \cdot 10^{-11}$

Stała trwałości kompleksu AlF_6^{3-} : $\beta_6 = 5 \cdot 10^{19}$

Stała dysocjacji kwasowej HF: $K_a = 6,3 \cdot 10^{-4}$

ZADANIE 9.**Punkt izoelektryczny**

Wiedząc, że pI alaniny jest równy 6,02 (punkt izoelektryczny, jest to takie pH, przy którym wypadkowy ładunek aminokwasu jest równy 0), a różnica pK_a (pK_{a1} dla gr. $-\text{COOH}$, pK_{a2} dla gr. $-\text{NH}_3^+$) wynosi 7,34 oblicz:

- Wartości pK_{a1} i pK_{a2} .
- pH roztworu przygotowanego przez rozpuszczenie 445 mg Ala w 50 ml H_2O i dodanie 50 ml 0,1-molowego roztworu HCl.
- pH roztworu przygotowanego przez rozpuszczenie 445 mg Ala w 50 ml H_2O i dodanie 50 ml 0,1-molowego roztworu NaOH.

ZADANIE 10.**Wpływ kwasowości na trwałość kompleksów**

Zmieszano równe objętości roztworów AgNO_3 o stężeniu $2 \cdot 10^{-4} \text{ mol/dm}^3$ i NH_3 o stężeniu 1 mol/dm^3 . Do jakiej wartości pH należy doprowadzić powstały roztwór, aby stężenia kompleksów $\text{Ag}(\text{NH}_3)^+$ i $\text{Ag}(\text{NH}_3)_2^+$ były równe? Jakie będzie wtedy stężenie wolnych (nieskompleksowanych) jonów Ag^+ ? Jaki ułamek ilości moli wszystkich form srebra(I) stanowią nieskompleksowane jony Ag^+ ?

Stałe trwałości kompleksów Ag^+ z NH_3 : $\beta_1 = 2,5 \cdot 10^3$ $\beta_2 = 2,5 \cdot 10^7$

$K_a(\text{NH}_4^+) = 6,3 \cdot 10^{-10}$

ZADANIE 11.**Równowagi kwasowo-zasadowe**

500 cm^3 wodnego roztworu amoniaku o stężeniu 1 mol/dm^3 podzielono na pięć równych części i umieszczono w zlewkach oznaczonych literami a, b, c, d, e. Do poszczególnych zlewek dodano $0,15$ mola następujących substancji:

- a) $\text{NH}_3(\text{g})$
- b) $\text{NaCl}(\text{s})$
- c) $\text{NaOH}(\text{s})$
- d) $\text{HCl}(\text{g})$
- e) $\text{NH}_4\text{Cl}(\text{s})$

Polecenia:

1. Napisz wszystkie równowagi reakcji istniejące w początkowym roztworze amoniaku.
2. Jak zmieni się stężenie jonów OH^- pochodzących z reakcji dysocjacji amoniaku po dodaniu do każdej ze zlewek wymienionych powyżej substancji? Odpowiedzi uzasadnij podając, jeżeli to niezbędne, odpowiednie równania reakcji. Zaniedbujemy zmiany objętości roztworów związane z dodaniem poszczególnych substancji.

ZADANIE 12.**Wpływ procesów chemicznych na rozpuszczalność**

Wiele substancji stałych ulega rozpuszczeniu w wyniku określonych reakcji chemicznych ze składnikami roztworu. Dla wymienionych niżej procesów rozpuszczania zapisz jonowo zbilansowane równania reakcji chemicznych. Jaki typ zjawisk jest odpowiedzialny za rozpuszczanie w każdym przypadku?

- a) Cu w stężonym roztworze HNO_3 .
- b) Cu w stężonym roztworze CuCl_2 .
- c) Au w roztworze NaCN zawierającym tlen.
- d) I_2 w roztworze KI .
- e) stały AgBr w roztworze $\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3$.
- f) stały CaCO_3 w wodzie zawierającej rozpuszczony CO_2 .

ZADANIE 13.**Równowagi kompleksowania**

W trzech zlewkach **A**, **B**, **C** umieszczono po 10 cm³ roztworu FeCl₃ o stężeniu 0,1 mol/dm³. Do zlewek dodawano kolejno, oddzielnie, małymi porcjami:

Zlewka A: 10 cm³ roztworu EDTA o stężeniu 0,2 mol/dm³, 10 cm³ roztworu KSCN o stężeniu 1 mol/dm³ oraz 10 cm³ roztworu NaF o stężeniu 1 mol/dm³.

Zlewka B: 10 cm³ roztworu KSCN o stężeniu 1 mol/dm³, 10 cm³ roztworu NaF o stężeniu 1 mol/dm³ oraz 10 cm³ roztworu EDTA o stężeniu 0,2 mol/dm³.

Zlewka C: 10 cm³ roztworu NaF o stężeniu 1 mol/dm³, 10 cm³ roztworu EDTA o stężeniu 0,2 mol/dm³ oraz 10 cm³ roztworu KSCN o stężeniu 1 mol/dm³.

Opierając się na zamieszczonej poniżej tabeli, napisz jonowo reakcje zachodzące w poszczególnych zlewkach. Wiedząc, że kompleksy fluorkowe żelaza są bezbarwne, kompleksy rodankowe krwistoczerwone, kompleksy EDTA cytrynowe a roztwór chlorku żelaza(III) ma kolor jasno-bursztynowy określ, jak zmieniać się będą kolory roztworów w poszczególnych zlewkach podczas dodawania do nich kolejnego składnika. Wyjaśnij, z jakiego powodu część reakcji przebiega inne zaś nie.

Wiedząc, że maksymalna liczba koordynacyjna żelaza w kompleksach z SCN⁻ wynosi 6, w kompleksach z F⁻ cztery, zaś w kompleksach z EDTA jeden określ budowę przestrzenną kompleksów żelaza z SCN⁻ oraz F⁻ dla maksymalnej liczby ligandów.

Ligand	Logarytmy stałych trwałości					
	log β ₁	log β ₂	log β ₃	log β ₄	log β ₅	log β ₆
F ⁻	5,2	9,2	11,9			
SCN ⁻	2,3	4,2	5,6	6,4	6,4	4,0
EDTA	25,1					

ZADANIE 14.**Zastosowanie tiosiarczianu sodu w procesie fotograficznym**

Tiosiarczan (VI) sodu, Na₂S₂O₃, jest substancją wykorzystywaną jako utrwalacz fotograficzny. Jego działanie polega na usuwaniu nienaświetlonego bromku srebra z emulsji przez tworzenie trwałych kompleksów z jonami Ag⁺.

Odbitka fotograficzna o formacie 13 x 18 cm, jest pokryta emulsją, w której zawartość srebra wynosi 0,4 mg/cm². Odbitka ta jest utrwalana w 0,25 dm³ roztworu utrwalacza.

Polecenia:

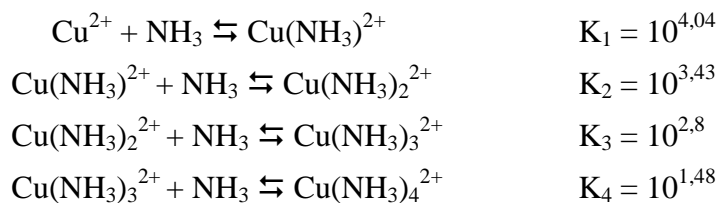
- Zapisz równanie reakcji przebiegającej w procesie utrwalania.
- Jakiej minimalnej ilości Na₂S₂O₃·5H₂O (w gramach) należy użyć w celu sporządzenia 0,25 dm³ roztworu utrwalacza, aby mieć pewność, że utrwalanie będzie całkowite, tzn. że nienaświetlony AgBr zostanie całkowicie usunięty z emulsji ?

Iloczyn rozpuszczalności AgBr $K_{so} = 5,0 \cdot 10^{-13}$

Stała trwałości kompleksu [Ag(S₂O₃)₂]³⁻ $\beta = 3,16 \cdot 10^{13}$

ZADANIE 15.**Kompleksy miedzi(II)**

W temperaturze 25°C wyznaczono stałe równowagi następujących reakcji:

Polecenia:

- Oblicz wartość stałej równowagi (K_{sum}) reakcji: $\text{Cu}^{2+} + 4\text{NH}_3 \rightleftharpoons \text{Cu}(\text{NH}_3)_4^{2+}$.
- Oblicz ułamek molowy jonów Cu^{2+} ($x_{\text{Cu}^{2+}}$) w roztworze zawierającym niezwiązany amoniak o stężeniu $0,1 \text{ mol}\cdot\text{dm}^{-3}$. Wykaż, że ułamek molowy $x_{\text{Cu}^{2+}}$ nie zależy od całkowitego stężenia miedzi w roztworze.
- W temperaturze 25°C, iloczyn rozpuszczalności szczawianu miedzi(II) wynosi $4,43\cdot 10^{-10}$. Sprawdź, czy po zmieszaniu 100 cm^3 roztworu zawierającego kationy miedzi o całkowitym stężeniu $0,02 \text{ mol}\cdot\text{dm}^{-3}$ i niezwiązany amoniak o stężeniu $0,1 \text{ mol}\cdot\text{dm}^{-3}$, ze 100 cm^3 roztworu szczawianu disodu o stężeniu $0,02 \text{ mol}\cdot\text{dm}^{-3}$, wytrąci się CuC_2O_4 . Załóż, że objętość otrzymanego roztworu jest sumą objętości składników oraz, że można pominąć wzrost stężenia amoniaku spowodowany częściowym rozkładem kompleksu.

ZADANIE 16.**Złożone równowagi jonowe**

Zmieszano równe objętości (po 50 cm^3) roztworu AgNO_3 o stężeniu $0,002 \text{ mol}/\text{dm}^3$ oraz NH_3 o stężeniu $1,0 \text{ mol}/\text{dm}^3$. Do powstałego roztworu wprowadzono jeszcze $0,02$ mola HCl (przyjmij, że objętość końcowa roztworu wynosi 100 cm^3).

Polecenia:

- Przeprowadź odpowiednie obliczenia i oceń, czy wytrąci się osad AgCl .
- Oblicz stężenia wszystkich jonów obecnych w roztworze.

Stała dysocjacji kwasowej NH_4^+ : $K_a = 6\cdot 10^{-10}$

Iloczyn jonowy wody: $K_W = 10^{-14}$

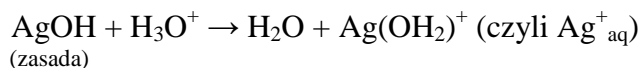
Iloczyn rozpuszczalności AgCl : $K_{s0} = 1,6\cdot 10^{-10}$

Stałe trwałości kompleksów Ag^+ z NH_3 : $\beta_1 = 2,5\cdot 10^3$ $\beta_2 = 2,5\cdot 10^7$

ZADANIE 17.**Amfoteryczność**

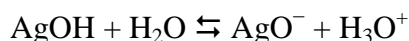
Niektóre trudno rozpuszczalne wodorotlenki wykazują, w zależności od środowiska, właściwości kwasowe lub zasadowe i takie wodorotlenki nazywamy amfoterycznymi. Z punktu widzenia teorii Brønsteda wodorotlenki te mogą być donorami protonu (kwasami) lub akceptorami protonu (zasadami).

Rozpatrzmy przykład trudno rozpuszczalnego wodorotlenku srebra(I), który może ulegać reakcjom opisanym równaniami:

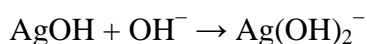
Dzięki temu wodorotlenek srebra(I) ulega częściowemu rozpuszczeniu zarówno w środowisku kwaśnym jak i silnie zasadowym.

AgOH jako kwas Brønsteda może też ulegać reakcji dysocjacji kwasowej:

opisywanej stałą równowagi – dysocjacji, K_a .

Reakcję rozpuszczania AgOH w środowisku silnie zasadowym można też traktować jako kompleksowanie jonów srebra(I) jonami OH^- :

Jony AgO^- i $\text{Ag}(\text{OH})_2^-$ reprezentują praktycznie tę samą formę srebra(I), ponieważ różnią się tylko stopniem uwodnienia, trudnym do jednoznacznego określenia eksperymentalnego (różnią się obecnością jednej cząsteczki wody, jak np. jony H^+ i H_3O^+).

Polecenia:

- Zapisz wyrażenie opisujące stałą K_a dla AgOH. Oblicz stężenie jonów AgO^- w roztworze NaOH o stężeniu 1 mol/dm^3 . Oblicz, jakie w tych warunkach będzie stężenie wolnych jonów Ag^+ (Ag^+_{aq}).
- Wykaż, że dominującą rozpuszczalną formą srebra(I) w wymienionym roztworze będzie AgO^- .
- Korzystając z danych zawartych w treści zadania wyznacz wartość sumarycznej stałej trwałości kompleksu $\text{Ag}(\text{OH})_2^-$ (czyli stałą równowagi reakcji: $\text{Ag}^+ + 2\text{OH}^- \rightleftharpoons \text{Ag}(\text{OH})_2^-$).

Stała dysocjacji kwasowej AgOH: $K_a = 2 \cdot 10^{-18}$

Iloczyn rozpuszczalności AgOH: $K_{s0} = 2 \cdot 10^{-8}$

Iloczyn jonowy wody: $K_w = 10^{-14}$

ZADANIE 20.**Rozpuszczalność wodorotlenków****Część A**

Wodorotlenek wapnia jest związkami o umiarkowanej rozpuszczalności w wodzie. Dlatego wartość jego iloczynu rozpuszczalności można dość łatwo wyznaczyć mieszając ze sobą roztwory soli wapnia i mocnej zasady o znanych stężeniach i obserwując, czy wytrąca się osad.

Do trzech naczyń wprowadzono roztwór NaOH o stężeniu $0,15 \text{ mol/dm}^3$ i objętości V . Następnie do każdego z tych naczyń dodano porcję roztworu CaCl_2 o tej samej objętości V , ale o różnych stężeniach. Do pierwszego naczynia wprowadzono roztwór CaCl_2 o stężeniu $0,0010$, do drugiego: $0,0020$, a do trzeciego: $0,020 \text{ mol/dm}^3$. W dwóch roztworach (powstałych po zmieszaniu roztworów CaCl_2 i NaOH) wytrącił się osad. Wszystkie eksperymenty przeprowadzono w temperaturze 25°C .

Polecenia:

1. Określ, w jakich granicach zawiera się wartość iloczynu rozpuszczalności wodorotlenku wapnia, w temperaturze 25°C .
2. Oblicz, w jakim zakresie mieści się stężenie oraz wartość pH nasyconego roztworu tego wodorotlenku.
3. Opisz i wyjaśnij (bez prowadzenia obliczeń), jak zmieni się wartość pH nasyconego roztworu wodorotlenku wapnia w wyniku:
  - I. rozcieńczenia,
  - II. dodatku roztworu mocnego kwasu,
  - III. dodatku roztworu mocnej zasady.

Założ, że w każdym przypadku, przed dodaniem wody lub odpowiedniego roztworu oraz po ich dodaniu, istnieje równowaga między osadem i roztworem.

Część B

Niektóre wodorotlenki są znacznie trudniej rozpuszczalne niż wodorotlenek wapnia i wytrącają się już w środowisku kwaśnym.

Polecenia:

1. Oblicz, przy jakiej wartości pH może wytrącić się osad z roztworu zawierającego $\text{Fe}(\text{NO}_3)_3$ o stężeniu $0,10 \text{ mol/dm}^3$, jeżeli iloczyn rozpuszczalności $\text{Fe}(\text{OH})_3$ można przyjąć za równy $2 \cdot 10^{-39}$.
2. W kolbie przygotowano roztwór zawierający $\text{Fe}(\text{NO}_3)_3$ w stężeniu $0,010 \text{ mol/dm}^3$ i kwas azotowy(V). Wartość pH tego roztworu wynosiła $1,5$. Czy w wyniku 10-krotnego rozcieńczenia takiego roztworu (czystą wodą) może wytrącić się osad? Odpowiedź uzasadnij przeprowadzając odpowiednie obliczenia.

ZADANIE 21.**Jednorazowe testy chemiczne**

Jednym z kierunków rozwoju chemii analitycznej jest opracowywanie prostych i szybkich metod identyfikacji składu próbek i zawartości ich składników. Wygodnym narzędziem analitycznym stają się tzw. szybkie / suche testy, np. w postaci pasków zawierających odpowiednie odczynniki, które po zanurzeniu do roztworu próbki przyjmują pewne zabarwienie. Na podstawie tego można określić stężenie analizowanej substancji

Rozwiązując zadanie zapoznasz się z zasadą działania testu paskowego służącego do określania stężenia jonów chlorkowych w solance. Pole testowe zawiera czerwonobrunatno zabarwiony dichromian(VI) srebra. W wyniku reakcji z jonami chlorkowymi następuje zmiana zabarwienia, na podstawie której określane jest stężenie NaCl w analizowanym roztworze.

Polecenia:

- Zapisz w formie jonowej równanie reakcji przebiegającej po zanurzeniu paska testowego w roztworze zawierającym NaCl. Określ, jakie zmiany barwy towarzyszą tej reakcji.
- Na podstawie podanych wartości iloczynów rozpuszczalności wykaż, że powyższa reakcja przebiega do końca „w prawo” (dowodząc, że stała równowagi tej reakcji jest dużo większa od 1).
- Po zalkalizowaniu roztworu zawierającego jony dichromianowe(VI) następuje odwracalna zmiana barwy. Zapisz w formie jonowej równanie przebiegającej reakcji i określ barwę produktu.
- W opisanej analizie niektóre substancje mogą zakłócać pomiar (np. wskazywać pozytywny wynik w nieobecności jonów chlorkowych lub powodować powstawanie związków o innej barwie, utrudniającej korzystanie z testu). Czy wymienione jony / cząsteczki w stężeniu $0,1 \text{ mol/dm}^3$: Γ , NO_3^- , K^+ , Na^+ , NH_3 będą przeszkadzały w analizie? Odpowiedź uzasadnij.
- W analizie przeszkadzają również substancje, które mogą być utleniane przez jony $\text{Cr}_2\text{O}_7^{2-}$, np. nadtlenek wodoru. Zapisz w formie jonowej równanie reakcji jonów $\text{Cr}_2\text{O}_7^{2-}$ z nadtlenkiem wodoru w środowisku kwaśnym. Przedstaw równania reakcji połówkowych, które są podstawą bilansu elektronowego.

Wartości iloczynów rozpuszczalności: $K_{s0}(\text{AgCl}) = 2 \cdot 10^{-10}$

$$K_{s0}(\text{Ag}_2\text{Cr}_2\text{O}_7) = 2 \cdot 10^{-7}$$

$$K_{s0}(\text{AgI}) = 8 \cdot 10^{-17}$$

ZADANIE 22.**Rozpuszczalność a iloczyn rozpuszczalności**

Oblicz rozpuszczalność molową w wodzie następujących związków: $\text{Mn}(\text{OH})_2$, $\text{In}(\text{OH})_3$, $\text{Ag}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6]$ i Hg_2Cl_2 .

Iloczyny rozpuszczalności, K_{s0} wynoszą:

$$\text{Mn}(\text{OH})_2: \quad 2 \cdot 10^{-13}$$

$$\text{Ag}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6]: \quad 1 \cdot 10^{-41}$$

$$\text{In}(\text{OH})_3: \quad 5 \cdot 10^{-34}$$

$$\text{Hg}_2\text{Cl}_2: \quad 1,3 \cdot 10^{-18}$$

Etap 2.

ZADANIE 23.

Heksacyjanożelaziany

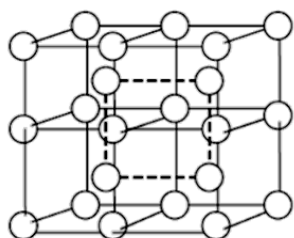
Jony żelaza Fe^{3+} i Fe^{2+} , tworzą z jonami cyjankowymi trwałe kompleksy o wzorach: $\text{Fe}(\text{CN})_6^{3-}$ i $\text{Fe}(\text{CN})_6^{4-}$. Po zmieszaniu roztworów $\text{K}_4\text{Fe}(\text{CN})_6$ i $\text{Fe}_2(\text{SO}_4)_3$ powstaje ciemnoniebieski osad o składzie zależnym od proporcji użytych składników (produkt ten bywa stosowany jako pigment malarski od początku XVIII w. i był używany m.in. do barwienia mundurów żołnierzy pruskich).

Reakcja między $\text{K}_4\text{Fe}(\text{CN})_6$ i $\text{Fe}_2(\text{SO}_4)_3$ w obecności nadmiaru $\text{Fe}_2(\text{SO}_4)_3$ prowadzi do powstania osadu związku $\mathbf{Z}_1$, który nie zawiera potasu, zawiera natomiast 45,5% mas. żelaza. Gdy nie stosuje się nadmiaru $\text{Fe}_2(\text{SO}_4)_3$, produktem reakcji jest inny trudno rozpuszczalny związek ($\mathbf{Z}_2$), zawierający 12,7% masowych potasu. Jony żelaza w związku $\mathbf{Z}_2$ tworzą sieć przestrzenną typu NaCl, gdzie jony Na^+ i Cl^- zostały zastąpione odpowiednio przez kationy Fe^{2+} i Fe^{3+} , (jon Fe^{3+} sąsiaduje z 6 jonami Fe^{2+} a jon Fe^{2+} sąsiaduje z 6 jonami Fe^{3+}). Jony CN^- ułożone są na linii prostej łączącej jony Fe^{2+} i Fe^{3+} .

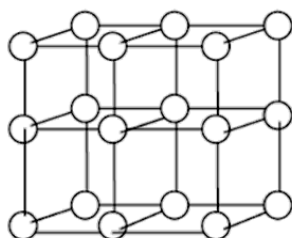
Polecenia:

- Przeprowadź obliczenia pozwalające stwierdzić, czy roztwór, w którym stężenie jonów kompleksowych $\text{Fe}(\text{CN})_6^{4-}$ wynosi $0,001 \text{ mol/dm}^3$, nie jest toksyczny ze względu na obecność wolnych jonów CN^- , tzn. czy zawartość tych jonów nie przekracza $0,07 \text{ mg/dm}^3$ (można założyć, że jedynymi produktami dysocjacji kompleksu są jony Fe^{2+} i CN^-). Stała trwałości kompleksu $\text{Fe}(\text{CN})_6^{4-}$, $\beta = 10^{37}$.
- Zapisz w formie skróconej jonowej równanie reakcji, prowadzącej do otrzymania produktu $\mathbf{Z}_1$.
- Wiedząc, że iloczyn rozpuszczalności powstałego związku wynosi $K = 3 \cdot 10^{-41}$, wyznacz jego rozpuszczalność molową (przyjmij dla uproszczenia, że jon kompleksowy nie ulega dysocjacji).
- Zapisz w formie skróconej jonowej, równanie reakcji, w wyniku której powstaje produkt $\mathbf{Z}_2$.
- Poniżej, na rysunkach **A**, **B** i **C**, przedstawione są struktury trzech rodzajów sieci przestrzennych. Wybierz spośród nich tę, która odpowiada związkowi $\mathbf{Z}_2$ i przerysuj ją do swojego arkusza odpowiedzi. Opisz puste kółka symbolami jonów Fe^{2+} lub Fe^{3+} , zgodnie z ich rzeczywistym rozmieszczeniem w sieci krystalicznej.

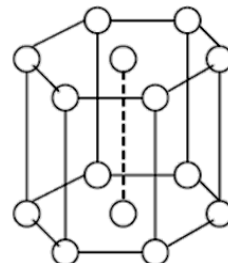
A

B

C

- Wiedząc, że jon K^+ sąsiaduje łącznie z 8 jonami żelaza (Fe^{2+} lub Fe^{3+}) znajdującymi się w jednakowej odległości od niego, naszkicuj rozmieszczenie tych jonów wokół jednego jonu K^+ .

Wartości mas molowych wynoszą:

C – 12,011 g/mol

N – 14,01 g/mol

K – 39,10 g/mol

Fe – 55,85 g/mol

ZADANIE 24.**Wietrzenie minerałów węglanowych**

Ważnym składnikiem niektórych skał i minerałów są węglany trudno rozpuszczalne w wodzie. Substancje te łatwo ulegają rozkładowi (wietrzeniu) pod wpływem wody i czynników atmosferycznych. Rozważymy ten proces na przykładzie węglanu wapnia.

Polecenia:

1. Zapisz jonowo równanie reakcji rozkładu stałego węglanu wapnia w wodzie zawierającej rozpuszczony dwutlenek węgla.
2. Oblicz pH wody zawierającej 0,01 % wag. CO_2 (gęstość tego roztworu: 1 g/cm^3 , przy obliczaniu pH można uwzględnić tylko 1 etap dysocjacji). Jakie będzie wtedy stężenie jonów CO_3^{2-} ?
3. W wyniku przebiegającej reakcji rozkładu węglanu wapnia, pH wzrosło do wartości 8,4. Zakładając, że całkowite stężenie molowe form węglanowych w wodzie (CO_2 , H_2CO_3 , HCO_3^- , CO_3^{2-}) jest takie, jak wyznaczone w punkcie 2, oblicz stężenie wolnych jonów CO_3^{2-} w tym roztworze.
4. Oblicz rozpuszczalność molową CaCO_3 oraz rozpuszczalność wyrażoną w gramach CaCO_3 na 1 dm^3 roztworu, przy takim stężeniu jonów CO_3^{2-} i pH jak w punkcie 3 (zakładając, że rozpuszczalność molowa jest równa stężeniu jonów wapnia, wzrost ogólnej zawartości węglanów w wyniku rozpuszczenia CaCO_3 pomijamy).
5. Wyjaśnij przyczynę powstawania stalaktytów i stalagmitów (zawierających CaCO_3) w jaskiniach, gdzie woda pozbawiona jest CO_2 .

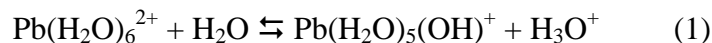
Stałe dysocjacji: $K_{a1} = 4 \cdot 10^{-7}$ $K_{a2} = 5 \cdot 10^{-11}$.

Stała K_{a1} jest wyrażona względem sumy CO_2 (dominujący udział) i H_2CO_3 obecnych w roztworze.

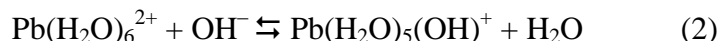
Iloczyn rozpuszczalności CaCO_3 : $K_{s0} = 4 \cdot 10^{-9}$.

ZADANIE 25.**Kwasowe właściwości akwajonów ołowiu(II)**

Rozpuszczone sole ołowiu(II) mogą ulegać hydrolizie prowadzącej do zakwaszenia roztworu. W rzeczywistości proces ten jest dysocjacją kwasową akwajonów ołowiu(II) (mających właściwości kwasu Brønsteda) w roztworach. Zakładając, że w sferze hydratacyjnej jonu ołowiu(II) znajduje się 6 cząsteczek wody, równowagę dysocjacji można opisać równaniem (1):

Produkt reakcji, $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+$ można też uważać za wynik kompleksowania jonów ołowiu(II) przez jony OH^- , opisanego równaniem (2):

Ołów i jego związki są silnie toksyczne. Istotne zagrożenie dla środowiska mogą stanowić zużyte akumulatory samochodowe, a w nich m.in. słabo rozpuszczalny siarczan(VI) ołowiu(II). Ponieważ jednak ołów(II), jak wspomniano wyżej, wykazuje właściwości kwasowe, to rozpuszczalność PbSO_4 i związane z tym zagrożenia będą zależały od pH środowiska, w jakim osad ten się znajduje.

Polecenia:

- Korzystając z podanej niżej wartości stałej trwałości kompleksu $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+$ wyznacz wartość stałej dysocjacji kwasowej, K_a , dla akwajonów $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}$ uczestniczących w równowadze (1).
- Oblicz pH roztworu $\text{Pb}(\text{NO}_3)_2$ o stężeniu $0,1 \text{ mol/dm}^3$ i oceń, jaki procent rozpuszczalnych form ołowiu(II) występuje w postaci $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+$.
- Podobnie jak dla typowych słabych kwasów, przy rozcieńczaniu roztworu $\text{Pb}(\text{NO}_3)_2$ stopień dysocjacji z wytworzeniem $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+$ będzie wzrastał. W roztworze $\text{Pb}(\text{NO}_3)_2$ o stężeniu 10^{-5} mol/dm^3 stopień dysocjacji będzie już dość duży. Oblicz, do jakiej wartości pH (np. przez zakwaszenie za pomocą HNO_3) należy doprowadzić roztwór $\text{Pb}(\text{NO}_3)_2$ o stężeniu 10^{-5} mol/dm^3 , aby zawartość formy $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+$ wśród rozpuszczalnych form ołowiu(II) nie przekraczała 1%.
- Oblicz i porównaj rozpuszczalność molową PbSO_4 w roztworach o $\text{pH} = 4$ i $\text{pH} = 8$. Dla roztworu o $\text{pH} = 8$ określ, jaki procent całkowitej zawartości rozpuszczalnych form ołowiu(II) stanowi $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+$. W obliczeniach można pominąć efekt protonowania jonów SO_4^{2-} .
- Napisz odpowiednie równanie Nernsta i oblicz potencjał elektrody z metalicznego ołowiu zanurzonej w nasyconym roztworze PbSO_4 , przy $\text{pH} = 4$ i $\text{pH} = 8$ (w temp. 25°C). W obliczeniach potencjału należy uwzględnić tylko te jony ołowiu(II), które nie uległy hydrolizie, czyli $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}$.

Stała trwałości kompleksu $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+$:	$\beta = 3 \cdot 10^7$
Iloczyn rozpuszczalności PbSO_4 :	$K_{s0} = 1,6 \cdot 10^{-8}$
Potencjał standardowy dla układu $\text{Pb}^{2+} \text{Pb}$:	$E_0 = -0,126 \text{ V}$
Iloczyn jonowy wody:	$K_w = 10^{-14}$
Stała gazowa:	$R = 8,314 \text{ J}/(\text{mol} \cdot \text{K})$
Stała Faraday'a:	$F = 96484 \text{ C/mol}$

ZADANIE 26.**Rozpuszczalność fosforanu(V) wapnia**

Szkliwo stanowiące powierzchnię korony zęba jest najtwardszą tkanką ludzkiego organizmu. Składa się prawie wyłącznie z substancji nieorganicznych występujących w postaci kryształów hydroksyapatytu - minerału zawierającego $3\text{Ca}_3(\text{PO}_4)_2 \cdot \text{Ca}(\text{OH})_2$. Ze względu na obecność m.in. grup fosforanowych(V) (zasada Brønsteda) rozpuszczalność tego związku zwiększa się w środowisku kwaśnym. Dlatego spożywanie w nadmiarze kwaśnych potraw i napojów może prowadzić do erozji szkliwa. Dotyczy to zwłaszcza słodzonych napojów typu Cola, gdzie w smaku nie odczuwa się dużej kwasowości (pH około 2).

Zadanie dotyczy wpływu zakwaszenia na rozpuszczalność osadu soli zawierającej wapń i fosfor na przykładzie związku prostszeo niż hydroksyapatyt – fosforanu(V) wapnia, $\text{Ca}_3(\text{PO}_4)_2$.

Polecenia:

- a) Zapisz równanie opisujące równowagę rozpuszczania / osadzania $\text{Ca}_3(\text{PO}_4)_2$. Oblicz rozpuszczalność molową tej soli przy założeniu, że jony (w tym fosforanowe(V)) nie ulegają reakcjom ze składnikami roztworu. Bez przeprowadzania obliczeń odpowiedz, czy rzeczywista rozpuszczalność molowa $\text{Ca}_3(\text{PO}_4)_2$ w środowisku obojętnym jest większa czy mniejsza od obliczonej przy przyjętym założeniu.
- b) Przeprowadzając odpowiednie obliczenia określ:
- I. graniczne wartości pH, pomiędzy którymi dominującą formą fosforanu(V) jest jon H_2PO_4^- .
  - II. graniczne wartości pH, pomiędzy którymi dominującą formą fosforanu(V) jest jon HPO_4^{2-} .
- Przyjmujemy, że udział molowy każdej innej formy fosforanu(V) jest mniejszy niż 1% zawartości formy dominującej.
- c) Określ, jaki odczyn (kwaśny, zasadowy czy obojętny) będą wykazywać (oddzielnie) roztwory NaH_2PO_4 , Na_2HPO_4 oraz Na_3PO_4 o stężeniu $0,1 \text{ mol/dm}^3$. Odpowiedź krótko uzasadnij.
- d) Na podstawie rezultatów otrzymanych w poprzednich punktach zadania wskaż formę fosforanu(V), której udział jest największy w środowisku niezbyt silnie kwaśnym (pH większe od 3). Następnie, zakładając dominację wskazanej formy, oblicz maksymalną wartość pH, przy której próbka $1 \text{ g Ca}_3(\text{PO}_4)_2$ ulegnie całkowitemu rozpuszczeniu w 100 cm^3 roztworu. Sprawdź, czy założenie o dominacji wybranej formy fosforanu(V) dla wyznaczonej wartości pH rzeczywiście jest spełnione.

Iloczyn rozpuszczalności $\text{Ca}_3(\text{PO}_4)_2$: $K_{s0} = 1 \cdot 10^{-26}$

Stałe dysocjacji H_3PO_4 : $K_{a1} = 6 \cdot 10^{-3}$

$K_{a2} = 6 \cdot 10^{-8}$

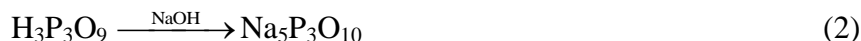
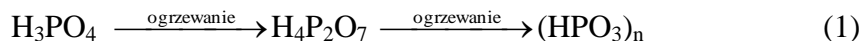
$K_{a3} = 5 \cdot 10^{-13}$

Masy molowe: Ca: 40,08 g/mol P: 30,97 g/mol O: 16,00 g/mol

ZADANIE 27.**Fosforany - zmniejszanie twardości wody**

Kwas ortofosforowy może ulegać reakcjom kondensacji prowadzącym do powstania związków zawierających różną liczbę atomów fosforu. W pewnych warunkach mogą powstawać też polimery.

1. Zapisz wzory strukturalne związków fosforu uczestniczących w poniższych reakcjach:

Niektóre z tych związków, np. $\text{Na}_5\text{P}_3\text{O}_{10}$, po rozpuszczeniu w wodzie mogą być stosowane jako detergenty w przemyśle lub jako środki zmniejszające twardość wody, stanowiące m.in. składnik proszków do prania. $\text{Na}_5\text{P}_3\text{O}_{10}$ można otrzymać dwojako:

- a) w reakcji (2),
- b) przez syntezę z odpowiednich tlenków w wysokiej temperaturze.

2. Zapisz zbilansowane równania opisujące procesy a) i b).

Jony $\text{P}_3\text{O}_{10}^{5-}$ mogą kompleksować jony Ca^{2+} (jeden jon Ca^{2+} przyłącza jeden ligand), dzięki czemu powodują zmiękczenie wody.

3. Jakie minimalne stężenie $\text{Na}_5\text{P}_3\text{O}_{10}$ byłoby potrzebne dla uniknięcia wytrącania osadu CaCO_3 z roztworu $\text{Ca}(\text{HCO}_3)_2$ o stężeniu $2 \cdot 10^{-3} \text{ mol/dm}^3$, gdyby wszystkie jony HCO_3^- w podwyższonej temperaturze przeszły w CO_3^{2-} (zapisz równanie reakcji)? Załóż, że jedynym źródłem jonów HCO_3^- był rozpuszczony $\text{Ca}(\text{HCO}_3)_2$.

Stała trwałości kompleksu Ca^{2+} z jonem $\text{P}_3\text{O}_{10}^{5-}$: $\beta = 2 \cdot 10^6$

Iloczyn rozpuszczalności CaCO_3 : $K_{s0} = 4 \cdot 10^{-9}$

Etap 3.

ZADANIE 28.

Rozdzielanie anionów chlorkowych i bromkowych

Jednym z typowych problemów chemicznych jest rozdzielanie substancji. Metody rozdzielania mogą wykorzystywać m.in. różnice w rozpuszczalności osadów. Jeżeli jednak różnice te nie są duże, konieczne jest precyzyjne dobranie warunków strącania, tak aby rozdzielanie było możliwie pełne (ilościowe). W dobraniu takich warunków pomocne mogą być reakcje kompleksowania i protolizy. Rozwiązując poniższy modelowy problem zobaczysz, jakie warunki sprzyjają optymalnemu rozdzielaniu jonów Cl^- i Br^- za pomocą reakcji z azotanem srebra w roztworze.

Do próbki zawierającej 0,1 milimola KBr i 0,1 milimola KCl dodano 100 cm^3 roztworu NH_3 o stężeniu 1 mol/dm^3 i 100 cm^3 roztworu AgNO_3 o stężeniu $4 \cdot 10^{-3} \text{ mol/dm}^3$. Końcowa objętość próbki wynosiła praktycznie 200 cm^3 . W takich warunkach osady AgCl i AgBr nie wytrącają się.

Polecenia:

1. Oblicz pH otrzymanego roztworu.
2. Do tego roztworu dodano stopniowo roztwór HClO_4 o stężeniu 5 mol/dm^3 dwoma porcjami: 18 cm^3 , a następnie jeszcze 2 cm^3 . Dla obu przypadków oblicz pH roztworu, na podstawie odpowiednich obliczeń sprawdź, czy wytrącił się osad oraz wyznacz współczynnik rozdziału jonów Cl^- i Br^- .
3. Skomentuj zależność współczynnika rozdziału od pH roztworu (bez dodatku i z dodatkami HClO_4).

Współczynnik rozdziału, P , jest tu zdefiniowany następująco:

$$P = \frac{n(\text{Cl}^-) - n(\text{Br}^-)}{n_0(\text{Cl}^-)} \cdot 100\%$$

$n(\text{Cl}^-)$ i $n(\text{Br}^-)$ stanowią ilości moli jonów chlorkowych i bromkowych pozostających w roztworze, $n_0(\text{Cl}^-)$ jest całkowitą ilością moli jonów chlorkowych w układzie (w roztworze i ewentualnie w osadzie). Przy braku rozdzielania jonów $P = 0\%$, przy idealnym rozdzielaniu $P = 100\%$.

Iloczyny rozpuszczalności: $K_{\text{so}}(\text{AgCl}) = 1,6 \cdot 10^{-10}$

$$K_{\text{so}}(\text{AgBr}) = 5 \cdot 10^{-13}$$

$$K_{\text{a}}(\text{NH}_4^+) = 6,3 \cdot 10^{-10}$$

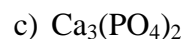
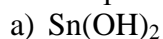
Dla kompleksów Ag^+ z NH_3 stałe trwałości wynoszą: $\beta_1 = 2,5 \cdot 10^3$ $\beta_2 = 2,5 \cdot 10^7$

Masy molowe [g/mol]: H – 1   C – 12   N – 14   O – 16   Na – 23   Cl – 35,5

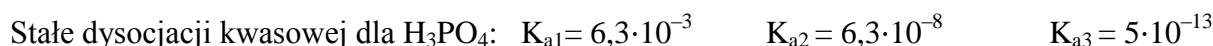
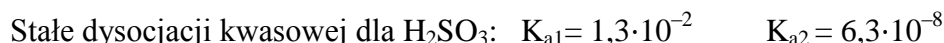
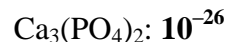
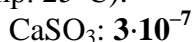
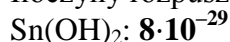
ZADANIE 29.**Odczyn nasyconych roztworów związków nieorganicznych**

Nasycone roztwory soli i wodorotlenków mogą charakteryzować się różną wartością pH, w zależności od ich rozpuszczalności i właściwości kwasowo-zasadowych form obecnych w roztworze.

Oblicz pH nasyconych roztworów, w temp. 25°C:

Iloczyny rozpuszczalności (w temp. 25°C):

ZADANIE 30.**Konkurencyjne równowagi**

Reakcje kompleksowania są często stosowane w analizie chemicznej do rozdzielania mieszanin jonów. Efektywne kompleksowanie wymaga doboru odpowiedniego środowiska reakcji, gdyż w roztworach o odczynie alkalicznym mogą się wytrącać wodorotlenki niektórych metali, a w roztworach o zbyt niskim pH, protonowanie ligandu może utrudniać tworzenie kompleksów.

Efekty te można prześledzić na przykładzie szczawianowych kompleksów jonów żelaza(III). Przygotowano dwa roztwory (**A** i **B**) azotan(V) żelaza(III) o stężeniu $1 \cdot 10^{-4}$ mol/dm³. Dodatkowo, roztwór **A** zawierał kwas szczawiovowy ($\text{H}_2\text{C}_2\text{O}_4$) w stężeniu 0,10 mol/dm³, a roztwór **B** zawierał szczawian sodu ($\text{Na}_2\text{C}_2\text{O}_4$), również w stężeniu 0,1 mol/dm³.

Polecenia:

- Oblicz pH i stężenie wolnych jonów $\text{C}_2\text{O}_4^{2-}$ w roztworach **A** i **B**.
- Przeprowadzając odpowiednie obliczenia wykaż, że w jednym z tych roztworów wytrąci się osad Fe(OH)_3 .
- Dla roztworu, w którym nie wytrąca się osad, oblicz, jaki ułamek całkowitego stężenia wszystkich rozpuszczalnych form żelaza(III) stanowi kompleks z maksymalną liczbą ligandów, czyli $\text{Fe}(\text{C}_2\text{O}_4)_3^{3-}$.
- Oceń, który z wymienionych w zadaniu roztworów (kwasu szczawiovowego czy szczawianu sodu) jest bardziej przydatny do oddzielania jonów Fe(III) w postaci kompleksów szczawianowych. Określ, jaki procent całkowitej ilości żelaza(III) pozostaje w tym roztworze w postaci wolnych jonów Fe^{3+} .

Korzystając z uproszczonych zależności należy wykazywać słuszność stosowanych przybliżeń.

W obliczeniach przyjmij następujące wartości stałych:

Sumaryczne stałe trwałości kompleksów Fe^{3+} z jonami $\text{C}_2\text{O}_4^{2-}$:

$$\beta_1 = 1 \cdot 10^8 \quad \beta_2 = 2 \cdot 10^{14} \quad \beta_3 = 3 \cdot 10^{18}$$

Stałe dysocjacji $\text{H}_2\text{C}_2\text{O}_4$:

$$K_{a1} = 0,05 \quad K_{a2} = 5 \cdot 10^{-5}$$

Iloczyn rozpuszczalności Fe(OH)_3 :

$$K_{s0} = 2,5 \cdot 10^{-39}$$

ZADANIE 31.**Usuwanie rdzy**

Do substancji ułatwiających usuwanie śladów korozji oraz jej skutków, np. umożliwiających otwieranie zardzewiałych kłódek, należy roztwór kwasu fosforowego(V). Jego skuteczność wynika zarówno z niskiej wartości pH, sprzyjającej rozpuszczaniu tlenków / wodorotlenków żelaza(III), jak i zdolności kompleksowania jonów żelaza(III) przez jony fosforanowe(V). Produkty korozji stali mają złożony skład, ale dla uproszczenia przyjmiemy, że zawierają wyłącznie wodorotlenek żelaza(III), $\text{Fe}(\text{OH})_3$.

Polecenia:

- Oblicz pH roztworu H_3PO_4 o stężeniu $0,1 \text{ mol/dm}^3$. Wyznacz stopień dysocjacji tego kwasu oraz oblicz stężenia wszystkich form fosforanu(V) w tym roztworze: H_3PO_4 , H_2PO_4^- , HPO_4^{2-} i PO_4^{3-} .
- Do roztworu H_3PO_4 o stężeniu $0,1 \text{ mol/dm}^3$ dodano azotanu(V) żelaza(III), tak aby całkowite stężenie żelaza(III) wynosiło 10^{-4} mol/dm^3 . Oblicz udział procentowy (w stosunku do całkowitej zawartości żelaza(III) w roztworze) kompleksów $\text{Fe}(\text{HPO}_4)^+$, $\text{Fe}(\text{H}_2\text{PO}_4)^{2+}$ oraz wolnych jonów (akwajonów) Fe^{3+} .
- Oblicz rozpuszczalność molową $\text{Fe}(\text{OH})_3$ w czystej wodzie. Oceń, jaką wartość pH ma nasycony roztwór $\text{Fe}(\text{OH})_3$. Odpowiedź uzasadnij.
- Wyprowadź równanie umożliwiające obliczenie rozpuszczalności molowej $\text{Fe}(\text{OH})_3$ w roztworze H_3PO_4 o stężeniu $0,1 \text{ mol/dm}^3$ (zakładamy dla uproszczenia, że pH roztworu i stężenie poszczególnych form fosforanów(V) nie zmieniają się w wyniku rozpuszczania $\text{Fe}(\text{OH})_3$).
- Oblicz, czy porcja $\text{Fe}(\text{OH})_3$ o masie $0,10 \text{ g}$ ulegnie całkowitemu rozpuszczeniu w 1 dm^3 roztworu H_3PO_4 o stężeniu $0,1 \text{ mol/dm}^3$.
- Oblicz, ile razy rozpuszczalność molowa $\text{Fe}(\text{OH})_3$ w roztworze H_3PO_4 o stężeniu $0,1 \text{ mol/dm}^3$ jest większa od rozpuszczalności w roztworze o tej samej wartości pH, lecz nie wykazującym właściwości kompleksujących wobec jonów Fe^{3+} .

Uwaga: Jeżeli w obliczeniach przyjmowane są jakieś uproszczenia, to należy je uzasadnić.

Iloczyn rozpuszczalności $\text{Fe}(\text{OH})_3$: $K_{s0} = 2 \cdot 10^{-39}$

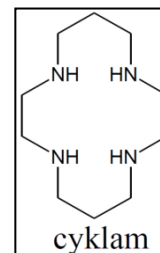
Stałe dysocjacji H_3PO_4 : $K_{a1} = 6 \cdot 10^{-3}$ $K_{a2} = 6 \cdot 10^{-8}$ $K_{a3} = 5 \cdot 10^{-13}$

Stałe trwałości kompleksów Fe^{3+}
 z jednym jonem HPO_4^{2-} : $\beta_1 = 2 \cdot 10^8$
 z jednym jonem H_2PO_4^- : $\beta_1^* = 3 \cdot 10^3$

Masy molowe: Fe: $55,85 \text{ g/mol}$ O: $16,00 \text{ g/mol}$ H: $1,01 \text{ g/mol}$.

ZADANIE 32.**Kompleksy z cyklamem**

1,4,8,11-tetra-azacyklotetradekan (nazywany cyklamem) jest ligandem azamakrocyklicznym, zawierającym cztery miejsca koordynacyjne przy atomach azotu. Ligand ten może tworzyć z kationami metali ciężkich kompleksy o stechiometrii 1:1. Kompleksy te znajdują zastosowanie jako katalizatory, a także mogą mieć znaczenie medyczne, gdyż wpływają na przebieg istotnych procesów o znaczeniu biologicznym. Kompleksy są trwałe w zakresie pH ograniczonym przez niekorzystny efekt protonowania atomów azotu (właściwości kompleksujące ma jedynie obojętna cząsteczka) oraz możliwość wytrącania osadów wodorotlenków metali ciężkich.

Zadanie dotyczy ogólnych warunków trwałości kompleksów z cyklamem w buforowanych roztworach o stałym $\text{pH} = 7$. Znajomość tych warunków pozwala stwierdzić, czy konkretne jony metali tworzą wystarczająco trwałe kompleksy. Rozwiązując zadanie przyjmij założenia o dominacji określonych protonowanych form ligandu.

Polecenia:

- Oblicz stężenie obojętnego ligandu w roztworze o całkowitym stężeniu cyklami (formy protonowane i nieprotonowana) wynoszącym $0,01 \text{ mol/dm}^3$ ($\text{pH} = 7$).
- Wyznacz stosunek stałej trwałości, β , i tzw. „warunkowej” stałej trwałości kompleksu, β' , gdzie: $\beta' = [\text{ML}]/([\text{M}]c\text{L})$, $[\text{ML}]$ jest stężeniem kompleksu, $[\text{M}]$ stężeniem wolnych jonów metalu (w symbolach M, ML pomijamy ładunek), $c\text{L}$ jest sumarycznym stężeniem cyklamu (formy protonowane i nieprotonowana), który nie jest związany z jonami metalu.
- Podaj odpowiednie równanie i oblicz minimalną wartość stałej trwałości, β , dla której w roztworze o $\text{pH} = 7$, przynajmniej 99,9% jonów metalu jest kompleksowanych, dla $c\text{L} = 0,01 \text{ mol/dm}^3$.
- Jony metali ciężkich o ładunku $2+$ mogą tworzyć osady wodorotlenków. Jaką minimalną wartość musiałaby wykazywać stała trwałości, β , aby w roztworze zawierającym cyklam i jony metalu (przy $\text{pH} = 7$) nie wytrącił się osad wodorotlenku? W tym celu (w sposób ogólny) wyraż stałą β jako funkcję iloczynu rozpuszczalności wodorotlenku, K_{s0} , niektórych innych stałych równowagi podanych w zadaniu oraz stężeń ML i $c\text{L}$.
- Sprawdź, czy kationy Cu^{2+} i Ni^{2+} spełniają warunki wyznaczone w punktach c) i d) dla $[\text{ML}] = 0,01 \text{ mol/dm}^3$ i $c\text{L} = 0,01 \text{ mol/dm}^3$. Dla kompleksu z jonami nikiel(II) oblicz, jakie jest w tych warunkach stężenie nieskompleksowanych jonów nikiel. Jak zmieni się to stężenie po dwukrotnym rozcieńczeniu roztworu?

Stałe dysocjacji kwasowej (L jest formą przedstawioną na rysunku)

$$K_{a1} \text{ (dla } \text{H}_4\text{L}^{4+}) = 4 \cdot 10^{-3}$$

$$K_{a2} \text{ (dla } \text{H}_3\text{L}^{3+}) = 3 \cdot 10^{-2}$$

$$K_{a3} \text{ (dla } \text{H}_2\text{L}^{2+}) = 3 \cdot 10^{-11}$$

$$K_{a4} \text{ (dla } \text{HL}^+) = 3 \cdot 10^{-12}$$

Stałe trwałości kompleksów z cyklamem, β

$$\text{dla } \text{Cu}^{2+}: 2 \cdot 10^{27}$$

$$\text{dla } \text{Ni}^{2+}: 2 \cdot 10^{22}$$

Iloczyny rozpuszczalności, K_{s0} :

$$\text{dla } \text{Cu}(\text{OH})_2: 3 \cdot 10^{-19}$$

$$\text{dla } \text{Ni}(\text{OH})_2: 2 \cdot 10^{-15}$$

Iloczyn jonowy wody:

$$K_w = 1 \cdot 10^{-14}$$